

Byantikvaren
Postboks 2094
0505 OSLO

Deres ref.:
25/724 - 3

Vår ref. (saksnr.):
25/3136 - 3

Saksbehandler:
Kaveh Kawousi

Dato: 05.06.2025

Kulturetatens innspill til bevaringsstrategi for bygder og byers kulturmiljø og bevaringsstrategi for næringer og industriers kulturmiljø

Kulturetaten viser til brev fra Byantikvaren 13.05.2025 om innspill til bevaringsstrategi for bygder og byers kulturmiljø og bevaringsstrategi for næringer og industriers kulturmiljø. Under følger Kulturetatens innspill til begge bevaringsstrategiene.

Om Kulturetaten

Kulturetaten er Oslo kommunes fagetat for kunst og kultur. Vi tilrettelegger for et bredt og mangfoldig kulturtilbud i Oslo, både med egen tjenesteproduksjon og med tilskudd til kunst, kultur og frivillighet. Kulturetaten har blant annet ansvar for Oslo kommunes kunstsamling som gjennom Oslo kommunes kunstordning finansierer, produserer og forvalter kunst i byens offentlige rom og bygg. Kulturetaten omfatter Oslo byarkiv, som er kommunens fagmyndighet innen arkiv og dokumentasjonsforvaltning. Byarkivet forvalter og formidler store kulturhistorisk verdifulle arkivsamlinger av både kommunalt og privat skapt arkiv. Kulturetaten omfatter også Oslo kulturskole, som gir tilbud til barn og unge innen musikk, dans, teater og visuell kunst. Kulturskolen samarbeider med bydeler, det frivillige feltet, profesjonelle aktører og institusjoner for å tilby god kulturopplæring rettet mot barn og unge. Videre forvalter etaten 43 kulturhistoriske eiendommer i byen, som er tilrettelagt for kultur og frivillighet.

Kulturetaten gir innspill til og bidrar inn i plan- og byutviklingsprosesser. Etaten kartlegger arealbehov og melder inn til tverrsektoriell eiendomsstrategi i regi av Eiendoms- og byfornyelsesetaten (EBY). Kulturetaten har også utarbeidet en arealsikringsstrategi for kultursektoren i samarbeid med PBE og EBY, og det pågår et kontinuerlig tverretatlig samarbeid for å styrke arbeidet med å sikre kulturformål i byplanleggingen.

Kunnskapsinnhenting og kunnskapsgrunnlag

En viktig del av kunnskapsgrunnlaget og identiteten til kulturmiljøer vil ligge i arkivene. Både offentlige og private arkiv inneholder rikholdige kilder, både primærkilder og sekundærkilder av betydning for kulturmiljøenes tolkning, forvaltning og bevaring.

Ved siden av de offentlige arkivene er mange privatarkiv knyttet til bedrifter, institusjoner, organisasjoner o.l. med en spesifikk tilknytning til bevaringsverdige eller fredete kulturmiljøer.

I Kulturarvåret 2018 betonet Riksarkivaren og Riksantikvaren viktigheten av å se kulturarven under ett, at arkivene og gjenstandene knyttet til et sted er fortellingen om det stedet. Det er en viktig utfordring å sammenstille, tilgjengeliggjøre og aktivere arkivkildene til både materiell og immateriell kulturarv. Det ligger store muligheter i koblingen mellom kulturminner og ulike kildegrupper. Dette er også betonet i Meld. St. 16 (2019-2020) *Nye mål i kulturmiljøpolitikken*.

De fleste regionale arkivinstitusjoner har viktige samlinger og driver aktiv formidling. De vil kunne være en aktiv part i et samarbeid og bør inkluderes i gruppen av interessenter og aktører, sammen med museer og andre, under overskriftene "Interessenter og aktører".

Her følger tre eksempler på samarbeid og bruk av arkiv:

- I 2016 viste arkivet til Indekshuset A/S i Oslo byarkiv at kunstverket Sildefiskerne skapt av kunstneren Rolf Nesch ble stedsspesifikt formet for vestibylen og bygningen, og dermed ikke kunne fjernes for eventuell overføring til museum. Arkivundersøkelser kom til ved en aktiv dialog mellom Oslo byarkiv og Byantikvaren i Oslo.
- I 2019 kunne arkivundersøkelser understøtte og lede til stadfestingen av at tilstrekkelig stående vegg fra middelalderkirken Oslo Hospital var bevart til at kirken er et automatisk fredet kulturminne. Arkivundersøkelser ble gjennomført ved frikjøp av fagspesialist i Oslo byarkiv.
- I 2025 har en masteroppgave i landskapsarkitektur ved NMBU fått Statsbyggs studentpris for forskning på hagebybevegelsen med utgangspunkt i arkivet til Oslo Havebyselskap/Ullevål Haveby. Sentralt står tolkningsplan og en rekonstruksjonsplan for Minneparken/Tiurleiken. Studenten har arbeidet aktivt med arkivundersøkelser i Oslo byarkiv.

Mye arkiv fra bynær og bymessig småindustri er tapt. Arkiv fra større bedrifter står særlig i fare for å gå tapt i forbindelse med fusjoner og salg til utlandet. Gjennom museer som for eksempel Norsk Teknisk Museum og Norsk Maritimt Museum bevares mye kunnskapsgrunnlag for viktige deler av norsk næringsliv innen produksjonsindustri og sjøfart. Nasjonale lokalt forankrede bedrifter som Bjølsen valsemølle, Christiania Spigerverk, Nydalens Compagnie og flere har sine arkiver i Oslo byarkiv. Eksempelene er mange over hele landet.

Regionale arkivinstitusjoner tar vare på en stor mengde næringsarkiver over hele Norge. Mange viktige arkiver er også de seneste årene blitt tatt vare på gjennom de to nasjonale prosjektene “Norsk sjømatarkiv” og “Norsk bergindustriarkiv”.

Arkivinstitusjonene mottar jevnlig henvendelser fra historikere og samfunnsforskere med forespørsel om arkiv fra næring og industri. En aktivisering av koblingen til kulturmiljøene de er forankret i vil kunne være av stor verdi for alle aspekter av kulturarvsforvaltningen.

Stedsidentitet, særpreg og en by i sterk vekst

Deltema 1: Stedets identitet og særpreg beskriver at det er sterke krefter involvert i stedsutvikling, og at arealplanleggingen krever prioriteringer mellom kulturmiljøverdier og andre hensyn. Under deltemaet prioriteres de tre *områdene arkeologiske kulturminner – en kilde til kunnskap, struktur – fra naturgitte forutsetninger til planlagte steder, og bygningsmiljø som bidrar til særpreg.*

Kulturetaten har særlig erfaring på dette området fra arbeidet med Middelalderbyen, et område som er fredet av kulturminneloven, hvor det parallelt pågår byutvikling i alle retninger. De store utbyggingene i Bjørvika, på Sørenga, av Bispegata og Follobanen forutsatte arkeologiske utgravinger, som igjen har bidratt til ny kunnskap om tidsdybden i området, samfunnsstrukturene under middelalderen og om ulike industriers kulturmiljø.

Utbyggingen av Follobanen ble mulig fordi offentlige myndigheter, Jernbaneverket, Riksantikvaren og Oslo kommune, ble enige om å bygge en kulvert tvers gjennom det fredete kulturmiljøet, med krav om å gjenskape middelalderterrenget og etablere en sammenhengende park. Slik ble Middelalderparken utvidet, og er kulturmiljøet dermed blitt sammenhengende og fordoblet i areal.

For å styrke kulturmiljøet ytterligere blir strukturer og bygg fra middelalderen gjenskapt, basert på ny kunnskap fra arkeologene. Disse vil supplere ruinene i formidlingen av historien. Blant annet bygges fem sjøhus og en brygge, som skal vise til havnemiljøet og handelen som pågikk under middelalderen. Kulturetaten benytter seg av tradisjonshåndverkere og formidling i byggingen, slik at også den immaterielle kulturarven gis videre, i tråd med Riksantikvarens håndverksstrategi. Slik bidrar både resultatet (sjøhusene med havnemiljøet) og prosessen (byggingen) til å styrke både stedets identitet og særpreg. I en fremtid som krever bærekraftige løsninger er ivaretagelse av kulturmiljøene helt sentralt, også i metode og materialbruk.

I Bjørvika, Sørenga og Grønlikaia har det blitt og skal det bli bygget mange nye boliger, brygger, næringsbygg, infrastruktur, m.m. I forbindelse med utbyggingen er det gjennomført arkeologiske undersøker, som illustrert i bevaringsstrategien på side 22. Samtidig gir krav til høy utnyttelse på omkringliggende eiendommer en forringet opplevelse av kulturmiljøet. Disse aspektene dekkes godt av beskrivelsen av deltemaet.

Kulturminnefaglig eiendomsforvaltning og utfordrende kommuneøkonomi

Et viktig premiss for bevaring er godt vedlikehold og restaurering av verneverdige bygninger og anlegg. Gode rehabiliteringsprosjekter utmerker seg med god planlegging, god teknisk rådgivning, solid håndverk, egnede materialer og god formgivning på eventuelle nye tilføyelser. God kulturminnefaglig rådgiving bidrar til økt kompetanse i eiendomsforvaltningen.

Hovedsakelig finansieres rehabilitering og utvikling av kultureiendommer i Kulturetatens portefølje over etatens eget budsjett. Med en kommuneøkonomi som er stram, er eksterne finansieringskilder både nå og fremover sentrale for å sikre at kultureiendommer holdes ved like og utvikles.

Kulturetaten erfarer at flere sentrale kultureiendommer har et betydelig vedlikeholdsetterslep, og mangler finansiering til rehabilitering. For flere av disse eiendommene er det også et svakt markedsgrunnlag for salg til private aktører, og eksterne finansieringskilder er ikke tilstrekkelige for å dekke kostnadene. Dette resulterer i at verneverdige bygninger og anlegg med betydelig verdi for bevaring av byens kulturmiljø står for forfall, som for eksempel er tilfellet for Kirkeristen og Lokomotivverkstedet i Middelalderparken. Det er sentralt at de økonomiske utfordringene kommunene står ovenfor og konsekvensene dette har for kulturmiljøet adresseres i bevaringsstrategiene og i oppfølgingen av dem.

Urfolk og nasjonale minoriteter

Det er positivt at urfolk og nasjonale minoriteter er et felles innsatsområde for bevaringsstrategiene. Kulturetaten utreder våren 2025 hvordan kulturen og historien til samene og de nasjonale minoritetene kan synliggjøres i Oslo. I den forbindelse er det gjennomført innspillmøter med organisasjoner for samene og de fem nasjonale minoritetene. Organisasjoner for samtlige av de nasjonale minoritetene og samene har gitt innspill om at kulturen og historien deres bør synliggjøres ved at steder med kulturhistorisk betydning for gruppen fremheves i bybildet. Organisasjonene har fremmet konkrete eksempler knyttet til fellesskapsbygninger og uterom og grøntområder for fellesskapet. Eksemplene har både vært knyttet til enkeltgruppers smertefulle og vanskelige historie, som jødiske forretninger som forsvant som følge av Holocaust, men òg steder som har vært viktige for samhold og sosial organisering, som romanifolket/taternes liggesletter. Deltema 2: *Der vi møtes* i bevaringsstrategi for bygder og byers kulturmiljø dekker disse aspektene på en god måte.

Fremhevelse av andre minoritetsgrupper

Når det kommer til byer, men også bygder, der mennesker bor og lever livene sine, er det flere minoritetsgrupper som har og har hatt en stor innflytelse på samfunnsutviklingen, og som har etterlatt seg historiske spor som bør synliggjøres og løftes fram i en nasjonal bevaringsstrategi.

Personer med funksjonsnedsettelse

Personer med funksjonsnedsettelse er Norges største minoritet. I 2023 lyste Kulturdirektoratet ut øremerkede midler (800 000,-) til prosjekter som skulle gi økt kunnskap om den norske funksjonshemmedes historie og kulturarv. I utlysningsteksten sto det at funksjonshemmede er sjelden prioritert i allmenne historiske oversiktsverk, i museer og i kulturvernfeltet generelt. Organisasjonenes kamp, politikkutvikling og institusjonshistorien knyttet til denne gruppen er lite kartlagt, dokumentert, formidlet og bevart.

Riksantikvaren har nylig publisert en veileder for universell utforming av kulturminner og -miljøer. Også i arbeidet med bevaringsstrategier, og særlig den om byer og bygder, bør interesseorganisasjoner som representerer denne minoriteten involveres i det videre arbeidet. Denne minoriteten kan knyttes til rettighetskamp som er nevnt i strategien. Det finnes imidlertid ingen eksempler knyttet til dette temaet.

Andre minoriteter som burde vært inkludert i innsatsområdet og kan knyttes til rettighetskamp og motkamp er LHBTQ+-grupper. Selv om kulturminner som pissearet ved Fredensborg kirke er fredet, er det få eksempler på kjente kulturminner som i dag kan knyttes til denne minoriteten.

Innvandrergrupper

Innvandrergrupper er nevnt under deltema 2 i bevaringsstrategi for bygder og byers kulturmiljø. Det gjenspeiles imidlertid ikke i resten av teksten, heller ikke i eksemplene i strategien.

Det er for eksempel nå 50 år siden de første arbeidsinnvanderne kom fra Pakistan til Norge. Det bor i dag over 40000 pakistanere og norsk-pakistanere i landet. De første innvanderne bidro med sin arbeidskraft til oppbyggingen av velferdsstaten ved å ta jobber det var vanskelig å rekruttere til. Videre har denne gruppen satt tydelige spor i gatebildet og i næringslivet gjennom eksempler som kolonialbutikken på hjørnet, frukt- og grønnsaksbutikkene med eksotiske varer eller tekstilbutikkene på Grønland.

Under deltema 2 kunne moskeer, forsamlingshus, kafeer og andre møtesteder også vært nevnt som eksempler på fellesskapsbygninger. Drabantbyene under deltema 3 er også relevant for dette innsatsområdet.

Det finnes i dag ikke så mange kjente eksempler på kulturarv som representerer etniske minoriteter i dag. På Norsk Folkemuseum er en av leilighetene i Wesselsgården innredet som et pakistansk hjem anno 2002. I Kulturstadens lokaler i Tøyenbekken 5, Gamle Grønland politistasjon, der Oslo Museum, avd. Interkulturelt Museum leier lokaler, pågår for tiden utstillingen *Hasansens fabrikk*. Kunstner Sayed Sattar Hasan er inspirert av Fritjof Nansen, og han har et mål om å utvikle den ultimate nye charpaikjelken. Målet er at kjelken skal bli et nytt norsk kulturarvikon med utgangspunkt i en pakistansk dagseng. Prosjektet er støttet av Sparebankstiftelsen og Oslo kommune, og er en del av Sparebankstiftelsens satsning

Håndverksløftet. På samme museum pågår også utstillingen *Kampen om Grønland 2.0* som handler om en tid, landskap og gentrifisering.

Eksemlene det kan vises til er få. Bevaringsstrategiene kan bli et relevant verktøy for å løfte fram kulturminner og -miljøer knyttet til minoriteter som det er liten kunnskap om og fokus på. Det bør derfor sørges for en enda bredere involvering av minoriteter i det videre arbeidet med bevaringsstrategiene og med handlingsplaner. Under avsnittet Frivillige organisasjoner kunne det derfor vært nevnt et større mangfold av organisasjoner som mulige samarbeidspartnere.

Vennlig hilsen

Stein Slyngstad
Direktør

Karianne Kampevold Sætre
avdelingsdirektør